

Література:

1. Рекомендация R (84) 5 Комитета министров государствам-членам относительно принципов гражданского судопроизводства, направленных на совершенствование судебной системы от 28 февраля 1984 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_126.
2. Голубева Н.Ю. Пути противодействия злоупотреблению гражданскими процессуальными правами: постановка проблемы // Зловживання цивільними процесуальними правами: шляхи протидії : матеріали круглого столу (м. Одеса, 27 листопада 2015 року). – Одеса : Фенікс, 2015. – 90 с. - С. 3-10.
3. <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72480241>; <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71906174>
4. <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72310545>;
<http://reyestr.court.gov.ua/Review/72310817>)
5. <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72421995>
6. <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72393454>
7. <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72366673>
8. <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72422973>
9. <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72098536>

Андронов Ігор Володимирович

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СПОСОБИ ОСКАРЖЕННЯ ТА ПЕРЕВІРКИ СУДОВИХ РІШЕНЬ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

В юридичній літературі справедливо відзначається, що ефективність судочинства визначається не відсутністю імовірності судової помилки, а наявністю досконалих способів її усунення [1, с. 22; 2, с. 459].

Взагалі в процесуальній науці виділяють різні способи оскарження та перевірки судових рішень.

Окремі автори пропонують виділяти три види перевірки судових рішень: 1) юридико-фактичну, 2) юридичну, 3) виняткову (надзвичайну). Під час юридико-фактичної перевірки суд другої інстанції перевіряє законність та обґрунтованість судових рішень, ухвалених судом першої інстанції. Мається на увазі апеляція. Під юридичною перевіркою автор розуміє касацію, тобто перевірку судових рішень судом третьої інстанції лише на предмет правильності застосування норм матеріального та процесуального права. В якості прикладу виняткової (надзвичайної) перевірки автори наводять судовий нагляд [3, с. 126; 4, с. 246-247].

Такий поділ способів перевірки судових рішень викликає певні зауваження, оскільки в його основу покладено два різних критерії: предмет перевірки (законність та/або обґрунтованість рішень) та об'єкт оскарження (що зумовлює поділ на звичайні або надзвичайні способи перевірки).

Для способів оскарження та перевірки судових рішень в цивільному процесі України цілком прийнятними для використання вбачаються критерії класифікації, розроблені у французькій процесуальній доктрині.

Так, за об'єктом оскарження усі способи оскарження поділяють на звичайні та надзвичайні (ст. 527 ЦПК Франції). Їх також називають ординарним та екстраординарним способами оскарження [5, с. 17]. У звичайному порядку оскарження можливо у всіх випадках, крім винятків, передбачених законом. Надзвичайні способи скасування, навпаки, допускаються лише у випадках прямо та обмежувально зазначених у законі [4, с. 247].

У зв'язку з тим, що п. 8 ст. 129 Конституції України гарантує право на апеляційний перегляд справи без застережень, а право на касаційне оскарження судового рішення – лише у визначених законом випадках, то за вищевказаним критерієм апеляційне оскарження судових рішень необхідно віднести до звичайних, а касаційне – до надзвичайних способів оскарження судових рішень. Додатково це можна обґрунтувати тим, що в касаційному порядку переглядаються вже такі, що набрали законної сили рішення суду, а відповідно до існуючих європейських стандартів судочинства рішення суду, що набрали законної сили, набувають властивість остаточності (*res judicata*), та можуть бути переглянуті лише у виняткових випадках. Так, наприклад, Д.Д. Луспенік та Н.Ю. Сакара вказують, що касаційний перегляд є екстраординарним і може бути використаний: 1) за умов додержання принципу інстанційності розгляду цивільної справи з ухваленням остаточного рішення; 2) стосовно наявності обставин для перегляду безпосередньо пов'язаних з функцією касаційного суду щодо забезпечення захисту публічних чи приватних інтересів [6, с. 101]. Про особливий характер касаційного перегляду судових рішень у порівнянні з апеляційним зазначає й Р.М. Мінченко [7, с. 428].

Тому фактично можна стверджувати, що вітчизняним аналогом звичайних та надзвичайних способів оскарження судових рішень, прийнятих у французькій процесуальній доктрині, є способи оскарження та перегляду, які застосовуються до судових рішень, які не набрали законної сили (звичайні, ординарні способи), та до судових рішень, що набрали законної сили (надзвичайні, екстраординарні способи). У зв'язку із цим непослідовною вбачається позиція нашого законодавця, який визначив у ст. 261 ЦПК України, що ухвала набирає законної сили негайно після її проголошення, якщо інше не передбачено цим Кодексом. Ухвали, що постановлені судом поза межами судового засідання або в судовому засіданні у разі неявки всіх учасників справи, розгляду справи без повідомлення (виклику) учасників справи, набирають законної сили з моменту їх підписання суддею (судьями). У зв'язку з тим, що ціла низка судових ухвал підлягають апеляційному оскарженню окремо від судового рішення (ст. 353 ЦПК України), то виходить, що в апеляційному порядку оскаржуються ухвали, які вже набрали законної сили, що суперечить суті апеляції.

Залежно від суду, який здійснює перегляд, способи оскарження та перегляду судових рішень у французькій процесуальній доктрині поділяють на ретрактаційні (*retractacion*) та реформаційні (*reformation*). Ретрактаційний спосіб передбачає можливість оскарження рішення до суду, який його ухвалив. При реформаційному способі перегляд рішення здійснює суд вищестоящої інстанції [4, с. 247].

Як апеляція так і касація відносяться до реформаційних способів оскарження та перегляду судових рішень. В якості прикладів ретрактаційних способів оскарження та перегляду судових рішень в цивільному процесі України можна назвати перегляд судом першої інстанції власних судових наказів та заочних рішень.

Наявність реформаційних способів оскарження та перегляду судових рішень пов'язана з поняттям деволютивного ефекту, який спричиняє таке оскарження. Деволютивний ефект передбачає перехід повноважень по розгляду справи від одного суду (нижчестоящого) до іншого суду (вищестоящого), що спричиняє рух справи вгору по інстанційній системі [8, с. 1062]. Є.О. Нефедьєв

протиставляв деволютивним способам оскарження судових рішень неволютивні, тобто такі, за яких справа не переходить до вищестоящого суду, а переглядається тим самим судом, що його ухвалив [9, с. 329]. Тобто вчений під неволютивними мав на увазі ретрактаційні способи оскарження та перегляду судових рішень.

Ще однією підставою класифікації способів оскарження та перегляду судових рішень, яку називав Є.О. Нефедьєв, і яка залишається актуальною й сьогодні, є класифікація за характером дії, яку спричиняє таке оскарження на наслідки оскаржуваного рішення. За даним критерієм способи оскарження та перегляду судових рішень поділяються на суспензивні та несуспензивні, залежно від того, чи спричиняє подання скарги суспензивну дію на оскаржуване рішення. Суспензивні способи оскарження та перегляду судових рішень зупиняють виконання судових рішень, що оскаржуються, а несуспензивні – не зупиняють [9, с. 329]. До суспензивних способів оскарження та перегляду судових рішень можна віднести апеляцію, оскільки апеляційна скарга подається на судові рішення, що не набрали законної сили, які до моменту розгляду такої скарги по суті не можуть бути звернені до виконання. Виняток з цього правила складають лише випадки негайного виконання судових рішень. Несуспензивним способом оскарження та перегляду судових рішень є касація. Касаційна скарга подається на рішення, які вже набрали законної сили, а отже вони можуть бути звернені до виконання. Тобто за загальним правилом, касаційне оскарження рішення не перешкоджає його виконанню. Втім відповідно до положень ч. 8 ст. 394 ЦПК України за наявності клопотання особи, яка подала касаційну скаргу, суд у разі необхідності вирішує питання про зупинення виконання рішення (ухвали) суду або зупинення його дії. В такому випадку касаційне оскарження також спричинятиме суспензивну дію на оскаржуване судове рішення.

Відповідь на питання про суспензивну дію апеляційного оскарження щодо судових ухвал є дещо складнішим. Положення ЦПК України містять пряму вказівку стосовно того, що апеляційне оскарження не зупиняє виконання лише двох видів ухвал: про забезпечення доказів та позову (ч. 7 ст. 118, ч. 10 ст. 153 ЦПК України). Стосовно інших видів судових ухвал ситуація залишається остаточно невизначеною. Втім, оскільки процесуальний закон не ставить

набрання ухвалою законної сили в залежність від закінчення строку її апеляційного оскарження, внесення чи невнесення апеляційної скарги на таку ухвалу, можна зробити висновок, що апеляційне оскарження не перешкоджає набранню ухвалою законної сили, а отже і її виконанню. Тобто апеляційне оскарження та перегляд судової ухвали не має суспензивного ефекту щодо неї.

На підставі вищезазначеного, враховуючи наведені класифікації способів оскарження та перевірки судових рішень, можна зробити висновок, що апеляція – це звичайний (ординарний) реформаційний спосіб оскарження та перевірки судових рішень, що не набрали законної сили, який спричиняє деволютивний ефект на судову справу та суспензивний ефект на судове рішення, що оскаржується. Касація – це надзвичайний (екстраординарний) реформаційний спосіб скасування та перевірки судових рішень, що набрали законної сили, який спричиняє деволютивний ефект на судову справу та, за загальним правилом, не спричиняє суспензивного ефекту на судове рішення, що оскаржується.

Література:

1. Скворцов О.Ю. Институт кассации в российском арбитражном процессуальном праве (проблемы судоустройства и судопроизводства): Дис. ... канд. юрид. наук / О.Ю. Скворцов. – СПб, 2000. – 170 с.
2. Охорона і захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб в цивільних правовідносинах / За заг. ред. Я.М. Шевченко. – Х.: Харків юридичний, 2011. – 528 с.
3. Борисова Е.А. Апелляция, кассация, надзор по гражданским делам: учеб. пособие / Е.А. Борисова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2016. – 352 с.
4. Васильев С.В. Порівняльний цивільний процес: Підручник / С.В. Васильев. – К.: Алерта, 2015. – 352 с.
5. Грибов Н.Д. Правовая природа апелляции в цивилистическом процессе: Дисс. ... канд. юрид. наук / Н.Д. Грибов. – М., 2016. – 240 с.
6. Луспеник Д.Д., Сакара Н.Ю. Українська модель касаційного оскарження судових рішень у цивільних справах: проблеми та перспективи удосконалення (спрощення) / Д.Д. Луспеник, Н.Ю. Сакара // Право України: Юридичний журнал. – 2008. – № 7. – С. 99-107.
7. Мінченко Р.М. Особливості відкриття касаційного провадження та підготовки справи до судового розгляду в касаційній інстанції / Р.М. Мінченко // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Вип. 57. – С. 427-433.
8. Курс уголовного процесса / Под ред. д.ю.н., проф. Л.В. Головки. – 2-е изд., испр. – М.: Статут, 2017. – 1280 с.
9. Нефедьев Е.А. Гражданский процесс / Е.А. Нефедьев. – М.: Типо-литография В. Рихтеръ, 1900 – 463 с.